

А.Ю. Матвєєв

О.М. Свідерська

Хмельницький економічний університет

ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ НА ПОДІЛЛІ У ДОБУ НЕПУ (1921-1927 рр.)

В статті робиться спроба дати короткий огляд запровадженню нової економічної політики на Поділлі. З самого впровадження в життя непу підприємці були приречені на невдачу через саму сутність більшовизму – неприйняття приватної власності.

Мета авторів – дати неполітичну оцінку нової економічної політики.

Неп – нова економічна політика Комуністичної партії і Радянської держави, що була розпочата як перехідний період від капіталізму до соціалізму. Впроваджена у 1921 році на основі рішень X з'їзду РКП(б). Розвинене суспільство може існувати лише на основі громадських і особистих інтересів виробника. Досягненню цієї мети і було підпорядковано неп. Основу непу становила заміна продрозвєстки продподатком, дозвіл вільної торгівлі при регулюванні її з боку органів влади, здача в оренду дрібних державних підприємств, дозвіл на застосування найманої праці, залучення іноземного капіталу до участі у відбудові, піднесення промислового виробництва у формі концесій. [1, 39-40]

Основним завданням непу було заспокоїти селянські маси, забезпечити їм стимул до збільшення виробництва продуктів. Але влада не мала на меті відновити приватну власність. Ленінська партія погоджувалася лише на тимчасовий компроміс із підприємницькою діяльністю і не збиралась відмовлятися від мрії створити соціалістичну економіку.

Але на місцях було продекларовано цілковиту підтримку нової економічної політики. Яскравим прикладом є резолюція III Лєтичівського повітового з'їзду Рад: „Повітовий з'їзд Рад вітає політику Радянської влади і констатує, що єдиний спосіб відбудови промисловості та сільського

господарства – це залучення всіх творчих сил до відбудови зруйнованого господарства при неухильному державному регулюванні всієї економічної діяльності... І доручає майбутньому виконавчому комітетові:

- 1) Пожвавити діяльність з відбудови господарства.
- 2) Обстежити протягом найближчого часу матеріальні багатства повіту.
- 3) Відбудувати всі колишні кустарні підприємства.
- 4) Повітовому виконавчому комітетові контролювати діяльність волосних економічних рад, залучити широкі маси трудящих до господарського будівництва”. [2, 22]

Держава, зосередивши в руках управління великими підприємствами, почала передавати в оренду організаціям і приватним особам дрібні підприємства. Цей процес яскраво відображений в архівних документах на право оренди.

Держава, зосередивши в руках управління великими підприємствами, почала передавати в оренду організаціям і приватним особам дрібні підприємства. Цей процес яскраво відображений в архівних документах на право оренди.

Так, за договором від 7 серпня 1922 р. колективу осіб (І. Ковтонюк, М. Удлер, І. Ковальчук і А. Стриколовій) в орендне користування було здано фруктовий сад при с. Вереміївка Красилівської волості терміном на 5 років на умовах своєчасної оплати за орендне користування та сплати податків; відповідного догляду за садом; організації його охорони. У договорі навіть вказувалося коли і як збирати урожай та як доглядати за деревами, а за дії, які б спричинили шкоду садові орендарі відповідали б у кримінальному порядку, як за дії, що направлені на знищення державного майна. [3, 17] Лише у Красилівській волості було здано 4 сади чотирьом особам у одноосібне користування і 6 садів у користування колективів орендарів, [4, 18-24] а також іноземному громадянину Лейзеру Едлер у селі Голюнках Красилівської волості. [5, 343] Здавались в оренду дуже часто підлягали насамперед підприємства, які потребували значних капіталовкладень. Так, Красилівський земвідділ здав орендарям В. Танчину і С. Кульчицькому Голюнківський млин, який мав несправну локомобільну систему, за умови її ремонту за кошти орендарів. [6, 4]

Завдяки передачі в оренду було відновлено діяльність у 1925 р.

Кульчинського пивоварного заводу, який був закритий ще в 1915 р.

Успішно працюють млини, здані в оренду у селах Чернелівка і Кузьмин.

[7, 15,18]

Якщо у 1925 р. в Красилові було 130 кустарів, то у 1928 р. – вже 456 жителів містечка було задіяно в приватному секторі. Найпопулярнішими промислами були топка сала, виробництво олії, квасу, цукерок, мила, свічок. У Красилові створено сільськогосподарське товариство „Хлібзаготовка”, в якому працювало 203 особи. [8, 25]

Але, що характерно, даючи спочатку в оренду підприємство і підписуючи договір на оренду, державні органи не випускали з поля зору дане підприємство. Через деякий час орендний договір міг бути скасований і юридичну відповідальність ніхто за це не ніс. Це прослідковується на такому прикладі. 30 березня 1922 р. Старокостянтинівська заготконтора передала Давиду Сахновецькому в орендне користування ставок, що знаходився в с Жеребках. Орендний договір було укладено терміном на 9 років (тобто на 1922-1931 рр.). За договором орендар Сахновецький був зобов'язаний:

а) доглядати за ставком;

б) привести до повної справності ставок за свій рахунок за два роки, рахуючи з дня підписання договору;

в) прийняти всі заходи із збереження риби від загибелі;

г) безумовно виконувати всі правила і інструкції, постанови і накази земвідділу, що стосуються рибальства;

д) не спускати ставок без письмового дозволу заготконтори;

є) по закінченні орендного терміну договору здати ставок заготконторі у повній справності зі всім господарським приладдям.

При укладенні даного договору орендар мав внести заставу 10% від загальної суми (8.800.000 руб.) за аренду. Але за протоколом від 31 травня 1922 р. договір про здачу Жеребковецького ставка громадянину Сахновецькому не затвердили, як не вигідний державі. А вже 22 липня 1922 р. в земвідділ надійшло розпорядження, що заготконтора знімає з себе будь-яку

відповідальність за всі наслідки, що юридично впливають у випадку анулювання договору на оренду ставка. [9, 65-67]

Аналогічний договір, який мав такі ж наслідки, був заключений із Якимом Караськом 28 травня 1922 р. на здачу в орендне користування ставка в селі Лашках. [10, 68]

Кожне сільськогосподарське товариство мало свій статут. Яскравим прикладом цього може бути статут сільськогосподарського товариства „Дружба” в с. Свинні. Статут складався з 12 розділів, кожен з яких мав ще свої підпункти. Наприклад, у розділі „Мета товариства, його обов’язки та права” було записано: „Піклування про ощадження і поліпшення родючості землі, і взагалі про збільшення продуктивності сільського господарства і сільськогосподарської промисловості; постачання членів сільського господарства інвентарем, приладдям, матеріалами і взагалі продуктами необхідними в сільському господарстві... Для досягнення мети: кредитування, постачання різних матеріалів і продуктів при допомозі урядових органів”. Товариство мало свою печатку. У статуті також зазначався склад і права його членів, відомості про кошти товариства, фонд натуральних цінностей, про керівництво справами товариства, про правління, контроль, розподілення прибутків і витрат, про припинення діяльності товариства та його ліквідацію. [11, 70-72]

У вересні 1921 р. було сформовано мережу сільськогосподарського кредиту, яка складалася з Укрсільбанку, місцевих філій та тисяч сільськогосподарських кредитних товариств, які на пільгових умовах надавали кредити сільськогосподарським кооперативним підприємствам. [12, 88] Але з довідки Кам’янецької окружної планової комісії про кредитування колективних, кооперативних та одноосібних селянських господарств в 1923-1927 рр. видно, що основна частина кредитів використовується бідняцькими та малозаможними середняцькими колективними і кооперативними господарствами – 95% і лише 8,5% припадало на заможні господарства. [13, 10-14] А щодо кредитування кустарів, то тут було ще гірше. Вони змушені були

звертатися до приватних осіб. Хоча в першій половині 1926 р. держава надавала кредит, але не кожне кустарне підприємство могло отримати його. Окрім недостатнього кредитування кустарів, мав місце високий відсоток (14-16) і незначний термін погашення кредиту (не більше 3 місяців). Кредит отримували лише міські кустарі, які були об'єднані в кустарно-промислові товариства. Найбільш скрутним було становище сільських кустарів, які не кредитувалися і взагалі не підтримувалися державою. А коли їм і надавали кредит на розвиток виробництва, то лише під заставу. [14, 24]

Можна з впевненістю стверджувати, що неп сприяв відродженню селянської підприємливості в сфері переробки сільськогосподарських продуктів. Налагоджувалася робота млинів, круподерень, маслобоєнь, коптилень тощо. У 1927 р. оброблялося вже на 10% більше землі, ніж у 1913 р. [15, 471]

І не дивлячись на такий підйом економіки, вже з 1925 р. починається наступ на приватного власника, який не тільки забезпечував всім необхідним державу, але й сплачував значні податки. [16, 24]

ПРИМІТКИ:

1. Історія міст і сіл УРСР Хмельницької області. Інститут історії Академії наук УРСР. – К., 1971. – С.39-40.
2. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХО). - Ф. Р-1010. - Оп. 1.-Спр. 344.- Арк. 22.
3. Там само. – Ф. Р-2484. – Оп. 1. – Спр. 233. – Арк. 17.
4. Там само. – Арк. 18-24.
5. Там само. – Спр. 156. – Арк. 343.
6. Там само. – Спр. 199. – Арк. 4.
7. Там само. – Спр.167. – Арк.15,18.
8. Там само. – Спр.185. – Арк.25.
9. Там само. – Спр. 160. – Арк. 65-67.
10. Там само. – Арк. 68.
11. Там само. – Спр. 95. – Арк. 70-72.
12. Черешня Г. НЕП на Хмельниччині: досвід і можливості // Підприємництво на Хмельниччині: історія й сучасність. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Хмельницький: Еврика, 1998. - С. 88.
13. ДАХО – Ф. Р-924. – Оп. 1. – Спр. 219. – Арк. 10-14.
14. Боднар І. Неп на Поділлі: досвід державної ініціативи // Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість. Збірник матеріалів Міжнародної студентської науково-практичної конференції. Т. 2. – К., 2002. – С. 24.
15. Субтельний Орест. Україна. Історія. – К.: Либідь, 1993. – С 471.
16. Боднар І. Вказана праця. – С. 24.

Інформація про авторів

Матвеев Андрій Юрійович – проректор з навчально-виховної роботи Хмельницького економічного університету.

Свідерська Оксана Мирославівна – викладач кафедри українознавства і культури Хмельницького економічного університету.